

Een eenvoudige diefstal of toch een mishandeling?

Verschillen in type delict tussen zelfrapportage door slachtoffers en registratiesystemen bij instanties

Maartje Timmermans, Joost van den Tillaart & Annemarie ten Boom

Uit een secundaire analyse van data uit een onderzoek onder slachtoffers van misdrijven, in opdracht van het WODC, is gebleken dat het meer dan incidenteel (in ruim een derde van de gevallen) voorkomt dat de registratie van het type delict door de politie, het Openbaar Ministerie en Slachtofferhulp Nederland niet overeenkomt met het door het slachtoffer zelf gerapporteerde delict (geweld, vermogen of openbare orde en veiligheid). In dit artikel worden de verschillen tussen registraties en slachtofferreportages ten aanzien van de aard van het slachtofferschap nagegaan en wordt de achtergrond van het optreden van verschillen verkend.

1 Inleiding

In 2012 en 2013 verschenen de publicaties van de eerste meting van de slachtoffermonitor (Timmermans, Van den Tillaart en Homburg 2012, 2013). In dit onderzoek werd aan een steekproef¹ van slachtoffers van misdrijven gevraagd hoe zij de ondersteuning door de politie, het Openbaar Ministerie, de rechtspraak en Slachtofferhulp hebben ervaren. Bij een secundaire analyse van de in de slachtoffermonitor verzamelde gegevens is geconstateerd dat het type delict dat de instanties registreren (en op basis waarvan een slachtoffer in de steekproef van het onderzoek is beland) in een substantieel deel van de gevallen afwijkt van het type delict waarvan de respondenten zelf aangeven slachtoffer te zijn geworden. In dit artikel presenteren we de resultaten van onderzoek naar de omvang en oorzaken van de afwijking tussen de door de instanties en door de slachtoffers verstrekte delictinformatie. We zijn in de wetenschappelijke literatuur op zoek gegaan naar mogelijke verklaringen voor deze discrepantie. Twee van deze mogelijke verklaringen toetsen we met de dataset van de slachtoffermonitor. Overige verklaringen die genoemd worden in de literatuur blijven buiten beschouwing, gezien de reikwijdte van de beschikbare data.

2 Relevantie

Verschillen in de wijze waarop slachtoffers en instanties delicten typeren, kunnen een probleem zijn. Het zicht op de empirische werkelijkheid van de aard van het

1 Op basis van registraties van politie, Openbaar Ministerie en Slachtofferhulp Nederland.

slachtofferschap kan daardoor vertroebelen, wat kan leiden tot niet-valide onderzoeksresultaten. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer geweldsdelicten worden gelabeld als vermogensdelicten, of andersom. Vanuit de justitiële ondersteuning geredeneerd, kan het type delict bepalend zijn voor de mate waarin slachtoffers actief worden benaderd door Slachtofferhulp Nederland (SHN). Bij de actieve benadering van SHN worden slachtoffers van delicten met een (veronderstelde) grote(re) impact (zoals delicten met een geweldscomponent) actief geïnformeerd wat SHN voor hen kan betekenen. Slachtoffers van andere delicten worden niet actief benaderd, maar kunnen op eigen initiatief een beroep doen op de ondersteuning van SHN. Registreert de politie een vermogensdelict, maar gaat het in de beleving van het slachtoffer om een zwaarder delict, dan zal het slachtoffer niet actief benaderd worden.

In eerder onderzoek bleek de classificatie van het delict door slachtoffers in grote meerderheid van de gevallen accuraat. 91% van de delicten (vermogensdelicten nog vaker dan geweldsdelicten) werd door respondenten in dezelfde hoofdcategorie geassocieerd als in de registratie (Schneider 1978). In onderzoek van Van Dijk (1992) werd weliswaar een op de drie delicten niet op identieke wijze geclassificeerd in de slachtofferstudie en de politieregistratie, maar op het niveau van de hoofdcategorieën (vermogensdelicten, agressie tegen personen en vernielingen) waren toch 73 van de 75 incidenten overeenkomstig gerubriceerd.

In een secundaire analyse van onderzoek onder een steekproef² van slachtoffers van misdrijven (Timmermans et al. 2012, 2013), bleek dat het in tegenstelling tot in de voorgaande studies, meer dan incidenteel voorkomt dat de registratie van het type delict niet overeenkomt met het door het slachtoffer zelf gerapporteerde delict. De discrepantie kwam voor bij slachtoffers die aangifte bij de politie hadden gedaan, slachtoffers wier OM-zaak was afgesloten en slachtoffers die dienstverlening van SHN hadden ontvangen. De onderzoekers stuiten dus op een behoorlijke discrepantie tussen de twee bronnen wat betreft de aard van het slachtofferschap (het type delict).

Dit artikel heeft daarom tot doel de aard en omvang van de verschillen tussen de in het onderzoek gebruikte registraties en slachtofferrapportages na te gaan en te verkennen welke verklaring het meest waarschijnlijk een rol speelt in het ontstaan van de discrepantie. Hiervoor wordt gebruikgemaakt van de gegevens uit het eerder genoemde vragenlijstonderzoek van Timmermans et al. (2012, 2013), dat in opdracht van het WODC³ werd uitgevoerd.

3 Verklaringen

Er zijn verschillende richtingen waarin verklaringen gezocht kunnen worden voor afwijkingen in hoe slachtoffers en instanties een delict typeren. Een belangrijke factor kan zijn de herinnering van slachtoffers aan het delict. Naar de validiteit en betrouwbaarheid van de door slachtoffers verstrekte informatie over de delicten

2 Op basis van registraties van politie, Openbaar Ministerie en Slachtofferhulp Nederland.

3 Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum, Ministerie van Veiligheid en Justitie.

waarmee zij zijn geconfronteerd, is vooral in de beginjaren van de slachtofferenquôte veel onderzoek gedaan (Van Dijk 1992). Vaak hadden dergelijke studies als achtergrond de vraag in hoeverre schattingen van het aantal delicten dat bijvoorbeeld in een jaar was gepleegd en die op dergelijke enquêtes werden gebaseerd, adequaat zijn. Daarbij ging het niet alleen om de schatting van de totale omvang van de criminaliteit, maar ook om de vraag of zich verschillen voordeden in de betrouwbaarheid en validiteit van de schattingen gelet op type delict, kenmerken van de dader en kenmerken van het slachtoffer/de respondent in het onderzoek (Schneider 1978).

Uit dergelijke studies is bekend geworden dat er sprake is van verschillende typen geheugenfouten bij het rapporteren over slachtofferschap. Zo wordt slachtofferschap van geringe ernst na verloop van tijd vaker vergeten dan ernstiger delicten die men heeft meegemaakt (Van Dijk 1992). Gebeurtenissen die voor een persoon opvallend zijn vanwege hun belang of uniciteit, worden beter onthouden, omdat er meer aandacht aan wordt besteed op het moment dat het gebeurt (Ayhan en Isiksal 2005). Het vergeten van delicten neemt toe met de lengte van de referentieperiode (Ayhan en Isiksal 2005; Schneider 1978). Leeftijd en opleiding zijn relevant gebleken bij het maken van geheugenfouten in enquêtes (Ayhan en Isiksal 2005; overigens vond Schneider (1978) juist *geen* effect van leeftijd). Een andere bron van geheugenfouten is de neiging van respondenten in enquêteonderzoek om emotioneel beladen gebeurtenissen qua tijdsbepaling naar voren te halen (dus: in tijd minder lang geleden te situeren). Dit wordt 'forward telescoping' genoemd. Men herinnert het zich nog 'als de dag van gisteren' en onderschat daardoor de hoeveelheid tijd die verstreken is (Van Dijk 1992). Ook 'backward telescoping' komt voor, maar Schneider (1978) vond aanzienlijke evidentie dat telescoping duidelijk meer voorwaarts dan achterwaarts plaatsvindt (zie ook Ayhan en Isiksal 2005). Behalve geheugenproblemen kan er ook sprake zijn van incidenten die men aan een interviewer niet wil vertellen, omdat ze mogelijk gevoeliger liggen voor de respondent, zoals de etniciteit van de dader of de relatie tussen dader en slachtoffer (Schneider 1978). Onderzoek op dit terrein kent twee hoofdvormen: de 'forward record check' en de 'reverse record check' (Van Dijk 1992). In de 'forward record check' neemt men als uitgangspunt de gegevens die geënquêteerden hebben opgegeven. Deze worden vervolgens in een registratiesysteem (van bijv. politie of ziekenhuis) nagetrokken. Zo kan worden vastgesteld welk deel van de respondenten bijvoorbeeld aangegeven slachtofferschapen meldt die niet kunnen worden teruggevonden bij de politie en dus wellicht zijn verzonnen. Ook kan de nauwkeurigheid van de door de respondenten gegeven informatie, bijvoorbeeld over het tijdstip, worden vastgesteld (Van Dijk 1992). In de 'reverse record check' neemt men juist de registratie als uitgangspunt: men ondervraagt respondenten wier naam men aan de registratie heeft ontleend. Zo kan bijvoorbeeld worden vastgesteld in hoeverre respondenten bepaalde slachtofferschapen niet vermelden of kunnen details van de gemelde delicten worden gecontroleerd.

Alhoewel er weinig literatuur is over andere verklaringen voor verschillen in delicttypering, zijn geheugenfouten, zoals besproken in de voorgaande studies, niet de enige factor om rekening mee te houden. Ten eerste kan er sprake zijn van

‘vervuiling’ in de enquêtegegevens, namelijk doordat respondenten rapporteren over een ánder delict, dat men ook heeft meegemaakt. Er is dan sprake van herhaald slachtofferschap, waarbij niet het ‘oorspronkelijke’ delict (waarvoor hij/zij in de steekproef werd opgenomen) door de respondent naar voren wordt gebracht, maar een ander delict. Als men voor of na het delict dat in de registratie is opgenomen nog een ander, ernstiger delict heeft meegemaakt, is de kans groot dat men dat delict heeft genoemd.

Naast de mogelijkheid van vervuiling van de data door herhaald slachtofferschap kan er sprake zijn van een subtieler fenomeen, namelijk interpretatieverschillen. Een slachtoffer kan bijvoorbeeld een delict een overval noemen, terwijl in feite sprake was van een inbraak. De meeste mensen zullen geen of nauwelijks onderscheid maken tussen verduistering en diefstal (Averdijk en Elffers 2012). En diefstal met geweld bijvoorbeeld is volgens de standaardclassificatie misdrijven CBS een vermogensdelict, maar het slachtoffer kan gemakkelijk de nadruk leggen op het geweldsaspect, wat misschien een grotere impact op hem/haar had. Elffers en Averdijk (2010) wijzen erop dat politiemedewerkers vaak andere omschrijvingen en definities zullen gebruiken dan burgers, omdat zij getraind zijn om incidenten in juridisch hanteerbare categorieën in te delen, die niet per se parallel lopen aan de labels die burgers zouden gebruiken. Bovendien kan er sprake zijn van *meerdere* strafbare feiten – behorende bij één delict – waarvoor men in de steekproef is geselecteerd. De respondent en de registratie doelen in dit geval op hetzelfde delict, maar in het Wetboek van Strafrecht (verder: Sr) zijn meerdere artikelnummers op het delict van toepassing, waardoor alsnog door accent- of interpretatieverschillen discrepantie kan ontstaan tussen registratie en zelfrapportage.

Een laatste verklaring voor het ontstaan van discrepanties is dat instanties registratiefouten maken. Het incident is bijvoorbeeld door politie, OM of SHN verkeerd geregistreerd of er zijn fouten gemaakt bij de steekproeftrekking, waardoor afwijkingen ontstaan ten opzichte van de slachtofferrapportages.

4 Reikwijdte onderzoek

Gezien de beperkingen in de dataset van de slachtoffermonitor, die voor andere doeleinden is opgezet, kunnen niet alle verklaringen die in paragraaf 3 aan de orde kwamen, worden getoetst. De aandacht in dit artikel gaat uit naar het onderzoeken van enerzijds de rol van vervuiling van de onderzoeksgegevens door herhaald slachtofferschap en anderzijds de rol van interpretatieverschillen. De mogelijkheid van vervuiling van de onderzoeksgegevens door herhaald slachtofferschap (waardoor het delict volgens de respondent en de registratie uiteen kunnen lopen) valt in het betreffende onderzoek niet uit te sluiten, gezien de gekozen vraagstelling⁴ met betrekking tot het incident dat slachtoffers was overkomen. Een dergelijk effect zou zich logischerwijs eerder voordoen als het gaat om aangiftes van misdrijven bij de politie dan bij afgehandelde zaken door het OM of SHN.

4 Als respondenten van meerdere voorvallen slachtoffer waren geweest, werd hun gevraagd om het misdrijf te noemen dat hun het meest had geraakt.

Maartje Timmermans, Joost van den Tillaart & Annemarie ten Boom

Immers, de kans dat een respondent in een korte periode twee verschillende zaken bij het OM heeft lopen of daarvoor slachtofferhulp heeft ontvangen, lijkt niet zo aannemelijk als twee maal – in een kort tijdsbestek – bij de politie aangifte doen van een voorval.

In het navolgende lichten we eerst de gebruikte onderzoeksgegevens toe. Vervolgens bepalen we de omvang van verschillen tussen registraties en zelfrapportage, waarna we de aannemelijkheid van de twee mogelijke verklaringen onderzoeken. Het artikel wordt besloten met conclusies en implicaties voor toekomstig onderzoek naar de aard van slachtofferschap.

5 Onderzoeksgegevens

Dit artikel berust op een secundaire analyse van gegevens afkomstig uit de eerste meting van de slachtoffermonitor (Timmermans et al. 2012, 2013). De slachtoffermonitor is uitgevoerd op verzoek van het ministerie van Veiligheid en Justitie, zodat kan worden vastgesteld hoe slachtoffers de ondersteuning die zij ontvangen ervaren en waar verbeteringen mogelijk en nodig zijn. Het onderzoek betreft een online en telefonische enquête onder slachtoffers over de ervaringen die zij opdeden met justitiële slachtofferondersteuning door politie, OM en SHN.^{5,6} De resultaten van het onderzoek staan niet ter discussie in dit artikel. Wel is de dataset opnieuw geanalyseerd met het oog op het vraagstuk van dit artikel.

Voor de slachtoffermonitor zijn drie steekproeven onder slachtoffers van misdrijven getrokken (zie uitgebreid: Timmermans et al. 2012, 2013). De steekproeven werden getrokken uit de registraties van politie (natuurlijke personen van 12 jaar en ouder, die van 1-4-2011 tot en met 16-5-2011 aangifte hebben gedaan), het Openbaar Ministerie (personen die als slachtoffer geregistreerd stonden in zaken die in de periode 1-5-2012 tot 1-7-2012 werden afgedaan) en SHN (personen aan wie dienstverlening in de periode 1-2-2011 tot 1-6-2011 was afgesloten). De steekproeven zijn gestratificeerd naar type delict (geweld, vermogen, openbare orde en veiligheid) en ingedeeld op inhoud conform de standaardclassificatie misdrijven van het CBS.^{7,8} De totale dataset bevat de enquêtegegevens van 1017 slachtoffers.

- 5 Beoogde respondenten werden per brief uitgenodigd om online een enquête in te vullen. Bleef respons van de beoogde respondenten achterwege, dan werden deze personen telefonisch benaderd en is de mogelijkheid geboden om direct telefonisch de vragenlijst af te nemen. Bijna twee derde van de respons (64%) kwam online tot stand en ruim een derde (34%) telefonisch.
- 6 De slachtoffers is ook gevraagd naar ervaringen die zij opdeden met slachtofferondersteuning bij de rechtspraak.
- 7 Zie bijv. www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/veiligheid-recht/methoden/classificaties/2010-statndaardclassificatie-misdrijven-2010.htm.
- 8 In navolging van Wittebrood (2006, 15, 21) richtte het onderzoek zich op de ervaringen van burgers die het slachtoffer zijn geworden van misdrijven gepleegd door andere burgers. Praktisch betekent dit de misdrijven zoals genoemd in het Wetboek van Strafrecht: voornamelijk geweldsmisdrijven, vermogensmisdrijven en vernielingen en misdrijven tegen de openbare orde. Overige delicten zijn vaak 'slachtofferloos' (Opiumwet, Wet wapens en munitie, Wet op de economische delicten) dan wel Wegenverkeerswet (voornamelijk rijden onder invloed).

In de enquête is tevens aan de respondenten zelf gevraagd 'welk misdrijf hen is overkomen'. Als ze van meerdere voorvallen slachtoffer zijn geweest, werd hun gevraagd om het misdrijf te noemen dat hen het meest had geraakt, zie kader 1 voor de volledige vraagstelling. De antwoorden van respondenten zijn gehercodeerd naar de delictsindeling die ook gebruikt is voor de steekproefinstructie aan de organisaties, zie eveneens kader 1. Daarmee bevatten de databestanden vergelijkbare informatie over het soort delict waarvan respondenten slachtoffer zijn geworden: enerzijds gebaseerd op de steekproefregistraties (politie, OM en SHN), anderzijds op zelfrapportages. Dit maakt het mogelijk om de geconstateerde discrepanties tussen beide bronnen nader te analyseren.

Kader 1: Vraagstelling slachtoffers naar misdrijf dat hun is overkomen

'Kunt u aangeven welk misdrijf u is overkomen? Als u van meerdere misdrijven slachtoffer bent geweest, neem dan het voorval in gedachten dat u het meest heeft geraakt.'

- Diefstal **tot** een waarde van € 100
- Diefstal **vanaf** een waarde van € 100
- Inbraak (of een poging tot inbraak)
- Vandalisme/vernieling
- Dreiging met lichamelijk geweld
- Mishandeling
- Stalking
- Seksueel geweld
- Huiselijk geweld
- Gijzeling/ontvoering
- Overval
- Een ander misdrijf, namelijk

Herocodering tot variabele 'delict volgens slachtoffer'

- Respondenten die aangaven slachtoffer te zijn geweest van dreiging met lichamelijk geweld, mishandeling, stalking, seksueel geweld, huiselijk geweld of een gijzeling/ontvoering, worden gerekend tot slachtoffers van geweld.
- Respondenten die aangeven slachtoffer te zijn geweest van diefstal (tot of vanaf een waarde van € 100), inbraak (of een poging tot inbraak) of een overval, worden gerekend tot slachtoffer van een vermogensdelict.
- Respondenten die aangaven slachtoffer te zijn geweest van vandalisme/vernieling, worden gerekend tot slachtoffers van een 'misdrijf tegen de openbare orde en veiligheid'.
- Respondenten die aangeven slachtoffer te zijn geweest van een ander misdrijf, zijn handmatig aan de juiste categorie toebedeeld, conform de CBS-classificatie.

Tabel 1 *Afwijkingen in delict typering per steekproef*

	Totaal	Politie-steekproef	OM-steekproef	SHN-steekproef
Totaal aantal respondenten	1017	509	256	252
Afwijkingen in delicttypering	385 (38%)	290 (57%)	57 (22%)	38 (15%)

6 Omvang en aard van de discrepantie

Om zicht te krijgen op de omvang van de verschillen tussen registraties en zelfrapportage, is de variabele die aangeeft van welk delict de respondenten *zelf* zeggen slachtoffer te zijn geweest vergeleken met de oorspronkelijke delictsindeling op basis van de registratie van de organisaties (politie, OM en SHN). In tabel 1 is per steekproef weergegeven in welke mate de zelf gerapporteerde classificatie afwijkt van de delictsindeling zoals die in de registraties is terug te vinden. De classificatie van een delict op basis van rapportage door het slachtoffer wijkt in (gemiddeld) 38% van de gevallen af van de classificatie van het delict op basis van registraties (op basis waarvan het slachtoffer in de steekproef terecht is gekomen). Met andere woorden: bijna vier op de tien slachtoffers in de dataset geven een ander label aan het delict waarvan zij slachtoffer waren dan geregistreerd bij de organisatie. Deze discrepantie bestaat in alle drie de steekproeven; het meest in de politiesteekproef (57%) maar ook in de OM-steekproef (22%) en de SHN-steekproef (15%). Tabel 1 laat dit zien.

Tabel 2 laat zien dat de afwijkingen (N=385) om en nabij gelijk voorkomen in alle delictscategorieën: het gaat om (op basis van de registraties) 119 geweldsdelicten (31%), 151 vermogensdelicten (39%) en 115 delicten tegen de openbare orde en veiligheid (30%). De tabel laat tevens zien hoe de delictsindeling op basis van registraties afwijkt van de zelf gerapporteerde classificatie. Zo typeren de 119 slachtoffers van een geweldsdelict (volgens registraties) het incident vooral als vermogensdelict (n=100) en in mindere mate als een delict tegen de openbare orde en veiligheid (n=19). De 151 slachtoffers van een vermogensdelict typeren het incident als een geweldsdelict (n= 87) of als een 'openbare orde en veiligheid'-delict (n=64). De 115 slachtoffers van een 'openbare orde en veiligheid'-delict classificeren zichzelf als slachtoffer van een geweldsdelict (n=51) of een vermogensdelict (n=64). Deze afwijkingen doen zich ook voor als gekeken wordt naar de drie afzonderlijke steekproeven van politie, OM en SHN.

Als we voor de 385 afwijkingen (in totaal) kijken van welke specifieke delicten respondenten zelf zeggen slachtoffer te zijn geweest, dan blijkt het vaak te gaan om (poging tot) inbraak (n=82; 21%), vandalisme of vernieling (n=77; 20%), (poging tot) mishandeling (n=66; 17%) of dreiging met lichamelijk geweld (n=47; 12%) (zie vetgedrukte regels in tabel 3). De prevalentie van deze delicten ligt hoger dan

Tabel 2 *Afwijkingen in typering per delictscategorie*

Delictcategorie	Geweld (zelf-rapportage)	Vermogen (zelfrapportage)	OOV (zelfrapportage)	Totaal
Geweld (registraties)	-	100	19	119 (31%)
Vermogen (registraties)	87	-	64	151 (39%)
OOV (registraties)	51	64	-	115 (30%)
Totaal	138	164	83	385 (100%)

Tabel 3 *Zelf gerapporteerde delicten van slachtoffers met een afwijking in delictscategorie*

Zelf gerapporteerde delicten	Aantal	% van afwijkingen	% van totale steekproef
Diefstal tot een waarde van €100	4	1%	0%
Diefstal vanaf een waarde van €100	36	9%	4%
Inbraak (of poging tot)	82	21%	8%
Vandalisme/vernietiging	77	20%	8%
Dreiging met lichamelijk geweld	47	12%	5%
Mishandeling (of poging tot)	66	17%	6%
Stalking	5	1%	0%
Seksueel geweld	1	0%	0%
Huiselijk geweld	5	1%	0%
Overval	18	5%	2%
Een ander misdrijf, namelijk	44	11%	4%
Totaal	385	100%	100%

in de totale steekproef, zo laat vergelijking met de rechterkolom in de tabel zien (resp. 8%, 8% en 6%). Met andere woorden, deze delicten hebben blijkbaar een verhoogde kans om door slachtoffers tot een andere delictscategorie dan de categorie waarin ze officieel zijn geregistreerd, bestempeld te worden.

Er is per type afwijking tevens gekeken naar de delicten die het meest zelf werden gerapporteerd. Er zijn in totaal zes typen afwijkingen (zie tabel 4, eerste kolom). Tabel 4 laat het volgende beeld zien.

Maartje Timmermans, Joost van den Tillaart & Annemarie ten Boom

Tabel 4 *Zelf gerapporteerde delicten naar type afwijking*

Type afwijkingen	Vaakst zelf gerapporteerde delict	Percentage
1. OOV (registratie) = vermogensdelict (zelfrapportage) (n=64)	(Poging) tot inbraak	59%
	Diefstal	23%
2. Gewelddelict (registratie) = vermogensdelict (zelfrapportage) (n=100)	(Poging) tot inbraak	44%
	Diefstal	25%
	Overval	16%
	'Ander' delict	15%
3. Vermogensdelict (registratie) = geweldsdelict (zelfrapportage) (n=87)	Mishandeling	54%
	Dreiging met lichamelijk geweld	36%
4. OOV (registratie) = geweldsdelict (zelfrapportage) (n=51)	Mishandeling	53%
	Dreiging met lichamelijk geweld	31%
5. Gewelddelict (registratie) = OOV (zelfrapportage) (n=19)	Vandalisme/vernieling	84%
6. Vermogensdelict (registratie) = OOV (zelfrapportage) (n=64)	Vandalisme/vernieling	95%

- 1 Het blijkt dat de 'verschuiving' van openbare orde en veiligheid naar zelf geassocieerd vermogen voornamelijk gevuld wordt met respondenten die rapporteren slachtoffer te zijn van (poging) tot inbraak (59%) of diefstal (23%).
- 2 Ook de 'verschuiving' van geweld naar zelf geassocieerd vermogen wordt gevuld met respondenten die rapporteren slachtoffer te zijn van een (poging) tot inbraak (44%) en diefstal (25%) en daarnaast van overval (16%) of een 'ander delict' (15%).
- 3 De 'verschuiving' van vermogen naar zelf geassocieerd geweld bestaat grotendeels uit respondenten die rapporteren slachtoffer te zijn geweest van mishandeling (45%) of dreiging met lichamelijk geweld (36%).
- 4 Ook de 'verschuiving' van openbare orde naar zelf geassocieerd geweld bestaat voornamelijk uit slachtoffers van mishandeling (53%) of dreiging met lichamelijk geweld (31%).
- 5 De 'verschuiving' van geweld naar zelf geassocieerd delict tegen de openbare orde/veiligheid bestaat veelal uit respondenten die rapporteren slachtoffer te zijn geweest van vandalisme/vernieling (84%).
- 6 Ook de 'verschuiving' van vermogensdelict naar delict tegen de openbare orde/veiligheid wordt (zelfs bijna uitsluitend) gevuld door respondenten die rapporteren slachtoffer te zijn geweest van vandalisme/vernieling (95%).

7 Omvang en aard discrepantie samengevat

In de totale steekproef (N=1017) blijkt dat voor 38% van de respondenten (slachtoffers) geldt dat er een discrepantie bestaat tussen het type delict (geweld, vermogen of OOV) waar men slachtoffer van zegt te zijn en de door organisaties geregistreerde delictscategorie. Deze discrepantie komt het meest voor in de politiesteekproef en in mindere mate in de OM-steekproef en SHN-steekproef. De ‘verschuivingen’ doen zich voor tussen alle drie de typen delicten. Dit betekent dat er zes verschillende verschuivingen bestaan en dat de discrepantie niet voorbehouden is aan een of enkele typen delicten.

Er is gekeken uit welke zelf gerapporteerde delicten de groep met afwijkingen in de delictscategorie zoal bestaat. Het blijkt dat het vaak gaat om (poging tot) inbraak (21%), vandalisme of vernieling (20%), (poging tot) mishandeling (17%) of dreiging met lichamelijk geweld (12%). Vergeleken met de prevalentie van delicten in de oorspronkelijke (totale) steekproef lijkt het erop dat de delicten vandalisme/vernieling, (poging tot) inbraak en overval vaker voorkomen onder slachtoffers met een afwijking in delictscategorie. Deze drie delicten lijken een verhoogde kans te hebben om door slachtoffers tot een andere delictscategorie bestempeld te worden dan in registraties gebeurt.

Tot slot is een analyse gemaakt van de vaakst zelf gerapporteerde delicten per mogelijke ‘verschuiving’ tussen delictscategorieën. Dit leverde een consistent beeld op per delictscategorie. De verschuivingen naar (zelf geclassificeerd) vermogen kenmerken zich door slachtoffers van de zelf gerapporteerde delicten (*poging tot*) *inbraak en diefstal*. Specifiek de verschuiving van een geweldsdelict naar (zelf geclassificeerd) vermogensdelict wordt daarnaast nog gekenmerkt door slachtoffers van – naar eigen zeggen – overval en ‘overige delicten’. De verschuivingen naar (zelf geclassificeerd) geweld kenmerken zich door slachtoffers van de zelf gerapporteerde delicten *mishandeling en dreiging met lichamelijk geweld*. En de verschuivingen naar (zelf geclassificeerd) OOV kenmerken zich door slachtoffers van naar eigen zeggen *vandalisme of vernieling*.

8 Toetsing van de mogelijke verklaringen

Dat de omvang van de discrepantie tussen delictscategorieën niet gering is, hebben we in de voorgaande passage laten zien. Ook is inzicht verkregen in de aard van de afwijkingen. In deze paragraaf gaan we na wat de plausibiliteit van twee mogelijke verklaringen voor de afwijkingen in delictscategorie tussen registraties en zelfrapportages is. We geven bij beide verklaringen een toelichting op de wijze van toetsing en gaan in op het resultaat en de betekenis ervan.

1. De respondent en de registratie wijzen op verschillende delicten; er is sprake van herhaald slachtofferschap

Deze verklaring gaat ervan uit dat de respondent in de onderzochte periode voor meer dan één delict (van verschillende typen) aangifte heeft gedaan en antwoorden geeft op vragen over een ander delict dan het delict waarvoor hij of zij voor de

steekproef is geselecteerd. In de enquête is gevraagd wanneer het delict is gepleegd. Dit kan extra informatie geven over de mogelijkheid dat het ‘delict volgens de respondenten’ een *ander* delict is dan het ‘delict volgens de registratie’. Zeer recent gepleegde delicten vallen na de gehanteerde steekproefperiode, waardoor het vrij zeker is dat respondenten een ander delict voor ogen hebben dan het delict op basis waarvan ze in de steekproef zijn gekomen. In die gevallen zou sprake zijn van herhaald slachtofferschap. Daarbij moeten we er wel rekening mee houden dat antwoorden van respondenten in dit opzicht minder betrouwbaar kunnen zijn, gelet op het eerder besproken fenomeen ‘forward telescoping’: het in de tijd naar voren halen van het delict.

Resultaat: Voor de steekproef van SHN geldt dat geen van de slachtoffers met een afwijking in delictscategorie zegt het delict meegemaakt te hebben *na* de steekproefperiode. Een relatief klein aandeel van de andere respondenten (14% in politiesteekproef, 19% in de OM-steekproef) noemt wel een tijdstip *na* de steekproeftrekking (zie tabel 5). Hebben deze slachtoffers het juist, dan kan het niet anders dan om een ander delict gaan dan waarvoor zij in de steekproef terecht kwamen, *tenzij* er sprake is van ‘forward telescoping’ bij deze respondenten. Onderzoek van Ayhan en Isiksal (2005) laat zien dat geheugenfouten vaker voorkomen naarmate respondenten ouder zijn. In de huidige onderzoeksgegevens werd echter geen verband aangetroffen tussen een hogere leeftijd en het vaker noemen van een delict na de steekproefperiode. Hoewel het fenomeen hiermee niet kan worden uitgesloten, lijkt het op basis van deze analyse niet aannemelijk dat in plaats van herhaald slachtofferschap feitelijk sprake is van ‘forward telescoping’.

Hoe verhoudt dit beeld zich tot het tijdstip van delicten *zonder* afwijking in delictscategorie? Uit een vergelijking (zie ook tabel 5) blijkt dat in beide groepen ongeveer *evenveel* respondenten een delict *na* de steekproefperiode melden.⁹ Er zou dus in gelijke (beperkte) mate sprake moeten zijn van herhaald slachtofferschap in beide groepen. Daarnaast wijst deze bevinding erop dat de eventuele mogelijkheid van ‘forward telescoping’ óók in ongeveer dezelfde mate voorkomt in beide groepen. Al met al blijkt uit deze analyse dat in beperkte mate sprake is geweest van rapportage van delicten die zeer recent, dus na de steekproeftrekking, hebben plaatsgevonden. Dit verschijnsel doet zich bovendien in beide groepen (met en zonder afwijking in delictscategorie) voor. Daarnaast bleek al uit tabel 1 dat de discrepanties tussen de typen delict niet *uitsluitend* in de politiesteekproef voorkomen, maar ook – in mindere, maar niet verwaarloosbare mate – in de OM- en SHN-steekproef. Al met al kunnen verschillen tussen zelfrapportages en registraties dus hoogstens beperkt aan deze verklaring van herhaald slachtofferschap worden toegeschreven.

9 Overigens is in de OM-steekproef mogelijk wel sprake van een groter aandeel slachtoffers (met een afwijking in delictscategorie) dat een delict *na* de steekproefperiode noemt (19%) vergeleken met de groep zonder afwijking (9%). Echter, de aantallen waarop de percentages (resp. 11 en 17) zijn gebaseerd, zijn aan de lage kant voor een goede beoordeling.

Tabel 5 *Moment van delict*¹⁰

	Politie		OM		SHN	
	Met afwijking	Zonder afwijking	Met afwijking	Zonder afwijking	Met afwijking	Zonder afwijking
Voor (of tijdens) steekproefperiode	245 (84%)	187 (85%)	45 (79%)	178 (90%)	38 (100%)	207 (96%)
Na steekproefperiode	42 (14%)	30 (14%)	11 (19%)	17 (9%)	0 (0%)	6 (3%)
Onbekend	3 (1%)	2 (1%)	1 (2%)	4 (2%)	0 (0%)	1 (0%)
Totaal	290 (100%)	219 (100%)	57 (100%)	199 (100%)	38 (100%)	214 (100%)

2. *Interpretatieverschillen: het slachtoffer en de registratie wijzen op hetzelfde delict, maar beide leggen de nadruk op andere aspecten van het delict*

Van de delicten is nagegaan in hoeverre het geregistreerde delicten betreft waarbij verschillende aspecten aan de orde zijn (geweldsaspecten, vermogensaspecten en/of openbareordeaspecten). Wanneer dit het geval is, toont dit de plausibiliteit van deze mogelijke verklaring aan. Wanneer het juist om eenduidige delicten (met maar één aspect) gaat, ligt de verklaring van interpretatieverschillen niet voor de hand. Voor deze toets zijn registraties van artikelnummers (Sr) nodig, omdat we daarmee een gedetailleerder beeld kunnen krijgen van het delict (van een geweldsdelict weten we dan niet alleen dat het tot die categorie behoort, maar ook dat het bijvoorbeeld om art. 285 Sr (bedreiging) gaat).

Resultaat: Helaas beschikken we alleen voor de OM-steekproef over de oorspronkelijke artikelnummers (Sr) op basis waarvan respondenten in de steekproef terecht zijn gekomen.¹¹ De gegevens laten zien dat het in veel gevallen inderdaad gaat om delicten waaraan meerdere aspecten kunnen kleven (dus zowel geweld als vermogen, of zowel vermogen als openbare orde, of zowel geweld als openbare orde) en dus voor verschillende interpretaties vatbaar zijn. De volgende situaties met een afwijking in delictscategorie wijzen mogelijk op het bestaan van interpretatieverschillen:

- eenvoudige diefstal (art. 310 Sr; dus zonder geweld): volgens de OM-registratie een vermogensdelict, slachtoffers rapporteren wel degelijk een geweldsaspect en vermelden mishandeling (6x) of bedreiging (5x) (geweldsdelicten);

10 Logischerwijs moet de periode waarin het delict plaatsvond voor de steekproefperiode liggen. De perioden in de antwoordcategorieën (bijv. zes maanden tot een jaar geleden) zijn te ruim om te kunnen vaststellen of genoemde delicten voor of tijdens de steekproefperiode plaatsvonden. Daarom wordt het onderscheid tussen 'voor of tijdens de steekproefperiode' in tabel 5 niet gemaakt.

11 De personen in de steekproeven van de politie en SHN zijn alleen ingedeeld naar slachtoffer van de hoofdcategorieën 'geweldsdelict', 'vermogensdelict', 'openbare orde en vernieling'.

Maartje Timmermans, Joost van den Tillaart & Annemarie ten Boom

- vernieling (art. 350 Sr): volgens de OM-registratie een openbareordedelict, maar slachtoffers rapporteren diefstal (totaal 5x), bedreiging (4x) of mishandeling (2x);
- openlijke geweldpleging (art. 141 Sr): volgens de OM-registratie een misdrijf tegen de openbare orde, maar het betreffende slachtoffer rapporteert mishandeling (gewelddelict);
- bedreiging (SR 285): volgens de OM-registratie een geweldsmisdrijf, het slachtoffer rapporteert diefstal (vermogensdelict).

categorie leiden, maar waarbij klaarblijkelijk op zijn minst sprake is van uiteenlopende interpretaties van het precieze delict:

- heling (art. 416 Sr), door het slachtoffer aangemerkt als diefstal (9x);
- bedreiging (art. 285 Sr), door het slachtoffer benoemd als mishandeling (3x), stalking (8x), huiselijk geweld (3x).

In beide gevallen laten deze voorbeelden zien dat slachtoffers, als zijnde burgers zonder kennis van artikelnummers, op een andere wijze tegen het misdrijf aankijken dat hen is overkomen dan dat getrainde medewerkers van politie of OM dat doen. Overigens is de mate waarin sprake was van *meerdere* strafbare feiten behorende bij een delict helaas met de huidige data niet vast te stellen. De data bevatten geen informatie over de verschillende strafbare feiten (in de registraties) behorende bij een delict en over de mate waarin respondenten een *ander* feit in gedachten hebben gehad dan het artikelnummer dat naar het hoofddelict verwijst.

9 Conclusie en reflectie

De voorgaande analyses hebben laten zien dat in de betreffende (totale) steekproef voor ruim een derde van de gevallen geldt dat verschillen in delictstype aan de orde zijn naargelang registraties of zelfrapportages van slachtoffers als uitgangspunt worden genomen. Tevens is duidelijk geworden dat verschuivingen tussen elk van de delictscategorieën voorkomen. Er is dus geen sprake van een uitwisseling tussen uitsluitend bepaalde delictscategorieën.

De voorgestelde verklaringen zijn (met de huidige middelen) niet volledig toetsbaar gebleken. Op basis van de huidige resultaten trekken we voorlopig de volgende conclusies:

- 1 De verklaring van herhaald slachtofferschap lijkt slechts beperkt aan de orde te zijn. Ten eerste zou op basis van kansen verwacht mogen worden dat de discrepantie in het type delict tussen zelfrapportage en registraties zich niet of nauwelijks zou voordoen in de OM-fase en SHN-fase. Echter, de discrepanties doen zich hier wel degelijk voor, zij het in mindere mate dan in de politiefase. Ten tweede heeft een analyse van het tijdstip van het slachtofferschap van delicten aangetoond dat zeer recente (na de onderzoeksperiode vallende) delicten nauwelijks werden gerapporteerd. Tevens kwamen ze niet vaker voor bij slachtoffers bij wie sprake was van een discrepantie in het delictstype tus-

sen de bronnen ten opzichte van slachtoffers bij wie registratie en zelfrapportage van het type delict wel overeenkomen.

- 2 Er zijn aanwijzingen dat het in een grote meerderheid van de gevallen om interpretatieverschillen kan gaan, waarbij respondenten andere aspecten van een voorval benadrukken dan de justitiële ketenpartners. Deze verklaring houdt kortweg in dat slachtoffers, burgers zonder kennis van strafrecht, andere interpretaties of terminologie gebruiken om het misdrijf te omschrijven dan getrainde medewerkers van politie of OM die de strafrechtelijke delictsindeling vooropstellen (zie ook Elffers en Averdijk 2010). Ook wanneer meerdere aspecten (als in: strafbare feiten) aan een delict kleven, leidt dit mogelijk tot meerdere interpretatiemogelijkheden en dus tot verschillen in delictscategorieën tussen zelfrapportage en registraties. Helaas ontbrak het aan de juiste gegevens met betrekking tot verschillende strafbare feiten die ten grondslag kunnen liggen aan een delict om dit feitelijk te kunnen toetsen.

De plausibiliteit van de verklaring voor het ontstaan van discrepanties doordat instanties registratiefouten maken door een ander delict te registreren dan zich voordeed, laat zich lastig onderzoeken. Dat geldt niet alleen voor het huidige onderzoek, maar betreft een algemeen probleem. Het is immers niet mogelijk om na te gaan in hoeverre er fouten zijn gemaakt in de registraties bij organisaties zoals politie en OM. Wat betreft de steekproeftrekking voor de slachtoffermonitor zijn tijdens de voorbereidingen vanzelfsprekend maatregelen getroffen om fouten met betrekking tot de steekproeftrekking te voorkomen (aan de hand van gedetailleerde en heldere instructies). Echter, 100% zekerheid over de accuratesse van de steekproeftrekking biedt dit niet.

10 Implicaties: hoe om te gaan met verschillen tussen bronnen?

Nu we deels zicht hebben gekregen op de plausibiliteit van de voorgestelde verklaringen voor de verschillen tussen registraties en slachtofferrapportages, rijst de vraag wat de implicaties zouden kunnen zijn voor toekomstig onderzoek waarin steekproeven worden getrokken uit registratiesystemen en de aard van het delict zodoende vooraf bekend wordt verondersteld. Wat leert deze analyse ons?

Het blijkt ten eerste zeer belangrijk om het delict zoals dat bekend is uit de registratie te benoemen en nadrukkelijk te verifiëren bij de respondent. Bijvoorbeeld: 'Volgens de registratie van de politie bent u in de periode [...] slachtoffer geworden van [omschrijving delict], klopt dat?' Een beknopte toelichting over de door justitiële instanties gehanteerde delictsindeling kan daarbij nuttig zijn. Indien mogelijk kan ook de periode waarin het delict heeft plaatsgevonden, worden geverifieerd bij de respondent. De gecombineerde informatie over delictsinhoud en de periode biedt betere kansen om de beschreven onduidelijkheid te voorkomen. Wanneer een respondent zich in het geheel niet herkent in de beschrijving, moet besloten worden de enquête voortijdig af te breken dan wel het delict dat de respondent zelf vermeldt verder als referentiedelict te kiezen; het delictstype uit de registratie moet dan niet langer leidend zijn. Bovendien kunnen fouten in regis-

traties en/of steekproeftrekkingen niet bij voorbaat worden uitgesloten. Met andere woorden, het is in theorie mogelijk dat respondenten ten onrechte slachtofferschap van een bepaald delict wordt toegedicht en in werkelijkheid dus geen beoogd respondent van het onderzoek zouden moeten zijn. Een ander meer algemeen aspect om in de gaten te houden is om het onderzoek niet te lang na de geselecteerde delictperiode uit te voeren in verband met het eerder genoemde verschijnsel 'backward/forward telescoping'. Indien dat niet mogelijk is, is het belangrijk om respondenten op een of andere manier te 'ondersteunen' bij het correct plaatsen van gebeurtenissen in de tijd (zie bijv. Bijleveld 2006, 245).

Een tweede implicatie is om goed na te denken over welke registratiegegevens in steekproeven nuttig zijn om eventuele verschillen tussen registraties en zelfrapportages later te kunnen duiden. Zoals dit artikel laat zien, bleek het niet mogelijk om de plausibiliteit van meerdere strafbare feiten als oorzaak voor discrepanties (aan de hand van artikelnummers) te toetsen. Wanneer in de bronbestanden voldoende informatie uit registraties wordt opgenomen, biedt dit kansen om nadere analyses uit te voeren om de achtergrond of oorzaken van gevonden discrepanties tussen zelfrapportage en registraties te achterhalen.

Een aandachtspunt is tot slot dat slachtoffers hetzelfde delict in een heel aantal gevallen mogelijk niet alleen anders lijken te *framen* dan 'de registraties', mogelijk geldt deze andere framing ook voor de professionals die werken in de praktijk van de slachtofferondersteuning. Bij een verschillend beeld van het type delict dat heeft plaatsgevonden, is het denkbaar dat het ondersteuningsaanbod aan slachtoffers ook de plank mislaat. Het zou, mede met het oog daarop, interessant zijn nader onderzoek te doen naar het uiteenlopen van het type delict dat heeft plaatsgevonden in de beleving van slachtoffers en in registratiesystemen van organisaties.

Literatuur

- Averdijk, M. en H. Elffers (2012) The discrepancy between survey-based victim accounts and police reports revisited. *International review of victimology*, 18(2), 91-107.
- Ayhan, H.Ö. en S. Işıkşal (2005) Memory recall errors in retrospective surveys: A reverse record check study. *Quality and Quantity*, 38(5), 475-493.
- Bijleveld, C.C.J.H. (2006) *Methoden en technieken van onderzoek in de criminologie*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- Dijk, J.J.M. van (1992) Als de dag van gisteren. Over de Betrouwbaarheid van het Slachtofferverhaal. *Justitiële Verkenningen*, 3, 47-65.
- Elffers, H. en M. Averdijk (2007) *Aangeven aan te geven*. Amsterdam: NSCR.
- Elffers, H. en M. Averdijk (2010) Slachtofferenquêtes overschatten het misdaadniveau nogal stevig. *Criminografische ontwikkelingen II: van (victim)-survey tot penitentiaire statistiek*, 3, 27.
- Schneider, A.L. (1978) *Portland Forward Records Check of Crime Victims*. <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED166574.pdf>.
- Schneider, A.L. (1981) Methodological problems in victim surveys and their implications for research in victimology. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 72(2), 818-838.
- Skogan, W.G. (1975) Measurement problems in official and survey crime rates. *Journal of Criminal Justice*, 3(1), 17-31.

- Timmermans, M., J. van den Tillaart en G. Homburg (2012) *Eerste meting slachtoffermonitor: Ervaringen van slachtoffers met justitiële slachtofferondersteuning. Deel 1: politie*. Amsterdam: Regioplan.
- Timmermans, M., J. van den Tillaart en G. Homburg (2013) *Eerste meting slachtoffermonitor: Ervaringen van slachtoffers met justitiële slachtofferondersteuning. Deel 2: Openbaar Ministerie, Rechtspraak & Slachtofferhulp Nederland*. Amsterdam: Regioplan.
- Wittebrood, K. (2006) *Slachtoffers van criminaliteit*. Den-Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.